

VRIJHEID

in de kiem gesmoord

Pieter Hoekstra

‘Tussen de prikkel en de reactie zit altijd een stukje ruimte – daar, in die ruimte zit onze vrijheid.’

Recent heb ik dat geweldige informatieve boek van Dick Swaab ‘Wij zijn ons Brein’ toch nog gekocht. Ik had het wel op de e-reader, maar dat is me nog altijd te virtueel. Als iemand vraagt of ik een bepaalde titel heb, luidt het antwoord nogal eens: ‘Nee, dat boek heb ik niet. Ja, wel op de Kindle, maar...’ Ik moet boeken om me heen hebben – echte banden. Omzichtig heb ik ondertussen wel toegegeven enige dwangneurotische kenmerken te bezitten als het over boeken gaat. Gelukkig is bibliofilie bij ons nog geen strafbare afwijking.

Voor Swaab is het overduidelijk dat dit bij mij binnen allemaal bepaald is. Ik geef het graag toe, ik kan het niet helpen en vraag vrijspraak. Voor Swaab is er immers geen sprake van enige vrije keuze voor mij. Het maximaal haalbare is dat ik als mens tenminste nog kan begrijpen waarom ik ben wie ik ben. Toch is dat uiteindelijk wel een heel schrale troost. Een generatie geleden al bestreed een andere neuroloog het door Swaab aangehangen gedachtegoed. Als overlevende van Auschwitz had hij vastgesteld dat in gelijke afschuwelijke situaties de ene mens tot een heilige en de ander tot een duivel wordt. Viktor E. Frankl beschrijft dit in ‘De Zin van het Bestaan’. Van hem is ook het citaat bovenaan, dat door iemand als Stephen Covey graag en terecht wordt aangehaald. ‘Tussen stimulus en respons zit onze vrijheid als mens’.

Een van de dingen waar mensen vandaag de dag het meest aan leiden is hun eigen gevoel van machteloosheid. Deze gewaarwording verkrampt je en maakt ons bij tijd en wijle zo ontzettend kwaad! Terwijl we dan niet eens kunnen aangeven op wie of op wat we nu zo woedend zijn. De politiek, God, het leven – alles kan het zijn, maar daarmee is het tegelijk zo doelloos – we kunnen onze pijlen niet gericht krijgen en zo keert de giftigheid zich tegen onszelf.

Frankl erkent dat veel zaken ons bepalen in het bestaan. Dat zijn onze genen, geslacht, huidskleur, het milieu waar we in geboren worden... Bij Swaab is het daarentegen een pan-determinisme – alles is bepaald. Wij zijn ons brein en zo het slachtoffer van onze bepaaldheden. In zijn beschrijvingen levert Swaab een prachtig boek, maar in zijn verstaan van de werkelijkheid is het tragisch.

Als een mens tussen de oren de ruimte krijgt om zelf verantwoordelijkheid te nemen en – zelfs al is het maar bescheiden – het besef eigen keuzes te kunnen maken, dan blijkt dit zoveel doelgerichte energie te geven. Het geeft voldoening, zelfs als de uitkomsten niet overeenkomen met de aanvankelijke verwachtingen. En dat is vrijheid. Mens ben ik, omdat ik andere keuzes kan maken dan die vanuit de biologie of mijn milieu bij mij ingeprogrammeerd zijn. Tussen prikkel en reactie zit altijd een stukje ruimte – en daarin zit mijn vrijheid.